

ARTA 1900 ÎN ILUSTRĂȚIA PUBLICAȚIILOR HUNEDORENE ȘI NU NUMAI

Doina Ionescu

Pentru ținuturile hunedorene contactul cu *noul stil* a generat un proces de asimilare mai lent, mai puțin evident și spectaculos în comparație cu o serie de orașe importante din Transilvania și Banat, unde *Arta 1900* a găsit o lume mai receptivă la nou și care aspira la un cadru estetic superior la răscruce de veacuri.

Nevoile de frumos ale societății au declanșat un proces de metamorfozare spre o altă formă de spiritualitate. În acest fel s-a născut *Arta 1900*, un curent al frumuseții stilizate, expresie a “bucuriei de a trăi”.

Realizând progrese într-un ritm mai puțin alert fenomenul artistic din zorii veacului a pătruns și în micile orașele hunedorene. Schimbările de viziune vor fi mai greu de înfăptuit neexistând o receptivitate la tot ceea ce înseamnă expresie vizuală, lumea fiind mai circumspectă la tot ceea ce reprezenta nou și modern.

Prin poziție geografică și afinitate culturală, zona noastră va asimila *Secession*-ul maghiar și cel vienez în toate domeniile vieții artistice. Cea mai concludentă mărturie în acest sens este însăși arhitectura urbană din acea perioadă. În procesul de modernizare a structurilor urbane nu putem vorbi despre forme proprii ale *noului stil*. Cele câteva manifestări timide ale acestui stil în arhitectura hunedoreană, apar în proiecte modeste realizate de arhitecți și constructori localnici. Ei au încercat să înscrie aceste construcții în canoanele *noului stil* folosind câteva elemente specifice acestui curent “util și funcțional”. În general, tot ce s-a construit în această perioadă

se caracterizează prin volume puternic reliefate însoțite de o decorație sobră, încadrându-se mai degrabă în a doua perioadă a *Secession-ului* după 1908, marcat de influențele funcționaliste vieneze.

Pe alt plan, în domeniul artelor plastice, asistăm la o activitate mai mult decât modestă. Tinerii care au plecat la studii în special la Budapesta și Viena, la întoarcerea în țară, se vor stabili în marile orașe ale țării. Un exemplu în acest sens este pictorul orăștian Walter Widmann care după studiile făcute la Budapesta și apoi la Baia Mare, se va stabili la Cluj, unde va activa ca pictor-scenograf la Operă.

Reconstituind viața artistică hunedoreană într-o societate conservatoare cu receptivitate scăzută față de noul fenomen artistic, vom întâlni câțiva artiști autodidacți, care prin creația lor vor răspunde cu dăruire cerințelor comanditarilor. Ei vor încerca să țină pasul cu noile orientări artistice, dorind să smulgă arta din academismul atât de puternic înrădăcinat. Noua generație de artiști va trăi cu speranța de reînnoire, încercând prin creația lor să dezvăluie o nouă imagine a lumii, să deschidă artei noi perspective. Noile orientări ale artei presupuneau participarea intensă a sufletului în realizarea operei de artă. Artiștii își vor pune tot talentul creator în slujba ideii că arta trebuie să-și câștige un loc de cinste în viața socială. Unul din principalele scopuri urmărite era schimbarea atitudinii față de valorile artistice, față de opera de artă în general. Aceste căutări vor duce la descoperirea unor noi forme estetice care-și vor pune amprenta în toate domeniile vieții artistice: în arhitectură, în decorarea interioarelor, în detalii vestimentare, în designul domestic, în grafica publicitară și în ilustrația de carte.

În acest context și publicațiile locale, în special cele ilustrate își vor schimba aspectul grafic, promovând eleganța lineară, amplă și armonioasă, preferința pentru ornamentația fluidă, curbilinie, reieșită parcă dintr-un univers vegetal și apoi printr-o fază dominată de geometrism și simplificări aproape abstracte, prin ceea ce s-a numit *stilul linear*. Ne propunem un studiu asupra aspectului estetic al unor publicații hunedorene păstrate în colecția de carte veche din patrimoniul muzeului din Deva.

Analizându-le în ansamblu atât ca unitate stilistică cât și sub aspectul ornamentului vom observa o influență importantă a

publicațiilor maghiare care vor circula în această zonă. Noile compoziții, în care elementele vegetale sinuoase vor încadra o imagine, un text, formele sinuoase învăluite de vrejuri și flori, ornamente folosite în recuzita *Secession*-ului maghiar, își vor pune amprenta și asupra publicațiilor hunedorene. Modificările intervenite în recuzita ornamentală vor fi benefice pentru publicațiile locale, dând o notă de eleganță un aspect mai plăcut paginii.

Abordarea acestor noi elemente ornamentale care la rândul lor impunea și modificarea caracterului literelor, se va produce după anul 1900. Pe meleagurile hunedorene au funcționat instituții tipografice la Deva, Hunedoara, Brad, Petroșani, dar cele de la Orăștie rămân ca un simbol al activității de tipărire a cuvântului românesc în această zonă a țării, atât prin număr de publicații și durată, cât și prin faptul că au avut o serie de colaboratori de seamă, unii chiar debutând aici¹. Cele mai importante dintre instituțiile tipografice orăștiene a fost “Minerva” și “Tipografia Nouă” devenită apoi “Libertatea”. În această mică, dar activă localitate hunedoreană s-a conturat un nucleu de intelectuali și proprietari români care și-au unit eforturile pentru a trezi în rândurile populației, conștiința propriei valori precum și conștiința locului pe care-l merită în societatea transilvăneană.

Publicațiile periodice de durată mai lungă sau mai scurtă, au avut un ideal comun: afirmarea națiunii române și a culturii sale naționale. Alături de publicațiile apărute în importante centre culturale transilvănene, publicațiile locale cu profil politic, economic, cultural sau umoristic, au avut un rol de formare și informare a opiniei publice românești, contribuind la pregătirea unității naționale. Cea mai valoroasă publicație culturală hunedoreană a fost “*Cosânzeana*” , apărută la 15 octombrie 1911 în Orăștie, editată la “Tipografia Nouă” condusă de protopopul Ioan Moța².

Redactorul acestei publicații de cultură a fost publicistul Sebastian Bornemisa care a strâns în jurul său o serie întreagă de colaboratori dintre care menționăm pe I. Agârbiceanu, M. Sadoveanu, Șt. Olosif, Emil Gârleanu, Victor Eftimiu etc. Revista literară ilustrată are în cuprinsul său versuri, proză literară, cronici și critici literare. În decursul celor cinci ani de apariție vom observa evoluția grafică evidentă, începând cu coperta, apoi în calitatea materialului ilustrativ

și în diversitatea recuzitei ornamentale. Unul dintre autorii ilustrațiilor incluse în această revistă a fost Florian Mureșan, profesor de desen. Acest lucru fiind menționat încă din primul număr al revistei "*Cosânzeana*" din 15 octombrie 1911. El va realiza întregul alfabet de inițiale, coperta, frontispiciu, viniete. Schema compozițională, linia sinuoasă, repertoriul ornamental sunt cele ale *noului stil*, realizate doar în culoarea neagră, mai târziu cu unele accente de albastru deschis. În anul apariției coperta cuprindea, în partea de sus într-un frontispiciu, titlul așezat în partea de sus a compoziției, ductul literelor fiind ușor șerpuit. Sub titlu, în partea stângă este reproduș un desen în peniță ilustrând în prim plan o tânără în costum național stând pe un scaun domnesc, cu încrustații populare și citind. Totul este amplasat într-un cadru peisagistic. În dreapta, într-un chenar cu ornamente florale stilizate, găsim textul: "*Revistă literară ilustrată*", și menționat numele redactorului. În cuprinsul revistei au fost introduse frontispicii formate din linii sinuoase, vrejuri cu frunze și flori din repertoriul *Secession* (floare de nufăr, maci, roze).

În anii următori ilustrația copertelor revistei se schimbă fiind realizate de Dariu Pop - învățător, acest lucru fiind adus la cunoștință în primul număr din 6 ianuarie 1912: "Desenul de pe copertă este făcut de Dariu-Pop, învățător - director în Sisești, căruia îi aducem sincere mulțumiri"³.

Compoziția de pe coperta din anul 1912 este o reprezentare simbolică a Luceafărului personificat printr-o tânără în costum popular românesc purtând pe cap o cunună de flori și o stea de la care pornesc raze de lumină.(Fig.1) În anul următor coperta va fi ilustrată de Avramescu Ioan care prezintă, într-un chenar alcătuit din motive geometrice populare, o scenă compozițională reprezentând o tânără admirând un frumos buchet de roze; în plan secundar este redat un peisaj în care se profilează Cetatea Devei.

În interiorul revistei fiecare capitol este marcat de un frontispiciu, alcătuit fie din forme geometrice care rezultă din stilizare florală, fie realizat din ornamente florale și vegetale frumos stilizate și executate conform *noului stil*. Sfârșitul articolelor este marcat de viniete formate din linii sinuoase, vrejuri cu frunze și flori (lalele, margarete, iriși) folosite în recuzita *Secesion*-ului.

Fig. 1

În cuprinsul revistei, la rubrica Cronică Feminină, apar diverse articole și ilustrații prezentând linia modei, în special cea pariziană. Ansamblul ilustrativ este completat de ornamentica utilizată la reclame în care textele apar încadrate într-o diversitate de chenare geometrice și sinuoase în care recunoaștem stilul *Secession*. Cromatica utilizată este negru și albastru. Din cuprinsul publicației nu lipsesc nici reproduceri după lucrări ai unor artiști fie români: Octavian Smigelschi, Aurora Neamțu, fie artiști străini: Andreea Mantegna, Xavier Sager, Jan Styka, Giotto.

Publicația umoristică "*Bobârnaci*" (fig.2), supliment al revistei cu orientare politică "*Libertatea*" - publică articole în grai ardelenesc,

Fig. 2

fiind preocupată de realitățile orașului în care s-a tipărit, demascând prin satiră oprimarea, lipsurile, abuzurile. Apărută între anii 1911-1914 era tipărită la tipografia "Minerva" din Orăștie sub îngrijirea publicistului Haralamb Călămar. În cuprinsul revistei găsim ilustrații realizate de Avramescu Ioan, artist autodidact, care crează compoziții interesante, semnate și executate conform canoanelor *noului stil*. Coperta revistei, realizată în anul 1911 prezintă în partea superioară un frontispiciu sub forma unui triptic, în care sunt redată trei scene compoziționale umoristice cu personaje, scenele fiind încadrate în chenare geometrice marcate în partea superioară de semirozete. În

cei patru ani de apariție, coperta revistei va purta o nouă ilustrație realizată de același autor. De această dată desenul este mai stilizat, linia este mai unduioasă, dând impresia unei mișcări continue specifice *Secession*-ului. În interiorul publicației vom găsi ilustrații, caricaturi, frontispicii, viniete și chenare executate conform canoanelor *noului stil*.

Almanahurile și calendarele își vor schimba și ele aspectul grafic. Ele constituie o categorie aparte în cadrul publicațiilor locale. Literatura calendaristică hunedoreană se încadrează în contextul literaturii românești transilvănene. În cuprinsul lor vom găsi date calendaristice, astronomice, informații de ordin practic curent, articole cu conținut istoric, de cultură generală și pagini de literatură propriu-zisă.

“Calendarul Național al Foi Interesante pe anul 1926” (fig.3) care a apărut la început în “Tipografia Nouă” din Orăștie, apoi în tipografia “Libertatea”, a avut o perioadă mai lungă de apariție.

Coperta este frumos ilustrată, compoziția ocupând întreaga suprafață. Titlul și anul de apariție așezat în plan central este înscris într-un chenar marcat de patru medalioane de forme ovoidale realizate din împletituri din linii sinuoase în care recunoaștem silul *Secession*. În cele patru medalioane sunt redată biserica din Țebea, mormântul lui Avram Iancu, portretul lui Avram Iancu și o scenă idilică, o țărancă cu pruncul. Chenarul este realizat din motive ornamentale populare românești. În interiorul calendarului vom găsi frontispicii alcătuite din flori (panseluțe, lujeri cu muguri, iriși), mici viniete și chenare care vin să susțină stilistic coperta.

“Calendarul Interesant pe anul 1917” (fig.4) a apărut din 1914 în tipografia “Minerva” din Orăștie, sub redacția cunoscutului publicist Gavril Todica. Repertoriul de motive ornamentale este mai sărac, semnificativă fiind în special coperta realizată și semnată de Strato. În partea superioară coperta are redată o scenă de familie citind presa într-un interior țărănesc. Central este scris titlul și anul apariției, totul fiind încadrat într-un chenar cu motive ornamentale proprii perioadei geometrice a *noului stil*. În interiorul calendarului repertoriul ornamental este modest: puține frontispicii și chenare realizate din elemente decorative geometrice în care recunoaștem stilul *Secession*.

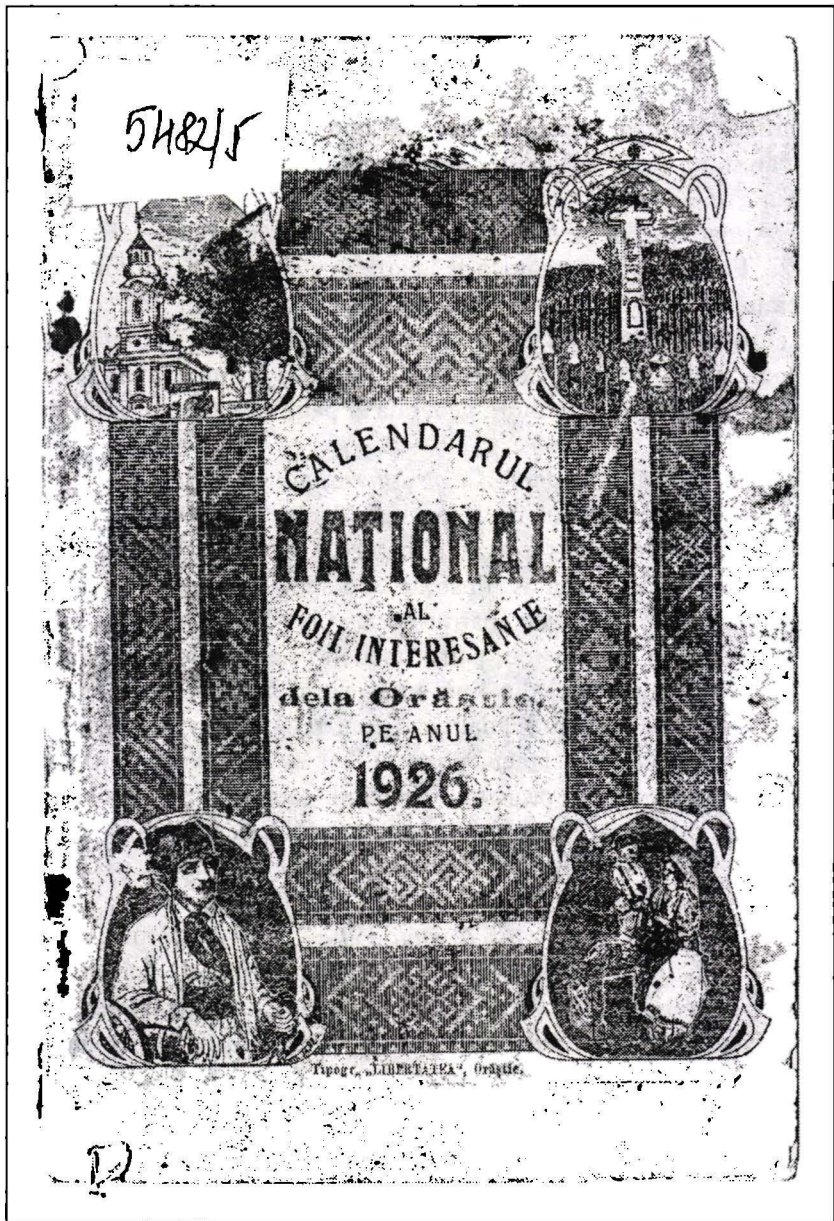

Fig. 3

5222

GALENDARUL

INTERESANT

pe anul

❖ 1917. ❖

Cu număroase ilustrațiuni.

Fig. 4

Dintre publicațiile în limba maghiară cu o lungă perioadă de apariție și cu o difuzare bună în oraș, a fost revista "*Hunyadvármegye Politikái*" cu profil politic economic și conținut variat apărut la Deva din 1876. Muzeul deține numerele începând cu anul 1917 când influența *Secession*-ului budapestan este evidentă în repertoriul de chenare care însoțesc reclamele plasate pe ultimele file. Chenarele sunt formate din linii sinuoase, vrejuri vegetale sugerând o mișcare amplă, fluidă și armonioasă respectând canoanele *noului stil*. În interiorul publicației regăsim deseori imagini fotografice reprezentând secvențe cotidiene.

În colecția muzeului menționăm câteva publicații apărute în perioada 1900-1927, editate în tipografii din țară și stăinătate care prin aspectul lor grafic răspund canoanelor *noului stil* și gustului vremii.

Revista "*Luceafărul*" (fig.5) - publicație literară cu apariție bilunară editată la Budapesta în tipografia "Poporul Român" sub redacția domnilor Alesandru Ciura, Octavian Goga și Octavian Tăslăuanu. În perioada 1 iulie 1902 - 1 octombrie 1906 apare la Budapesta, iar din 15 octombrie același an va fi editată la Sibiu până în anul 1914 și ulterior la București (1919-1920) și din nou la Sibiu (1934-1939).

Această revistă abundă în ilustrații cu motive și elemente ornamentale din recuzita stilului *Secession*. În lunga perioadă de apariție coperta își va schimba aspectul grafic; compozițiile vor reprezenta de cele mai multe ori câte o imagine fotografică ilustrând fie un monument istoric, un peisaj sau o secvență dintr-un spectacol. Ancadramentul ce închide compoziția are de multe ori aspectul unui portal, unei cortine ornamentate cu elemente de decor geometrice sau din repertoriul vegetal. Ceea ce exemplifică cel mai concludent influența *noului stil* sunt frontispiciile, vinietele și în special un repertoriu de chenare realizate din împletituri de linii sinuoase din recuzita *Secession*-ului. Unele frontispicii sunt semnate de autorii lor: Kunst Yulius, Virgil Simonescu - München, A.Clavel. (fig.6)

O altă publicație care a văzut lumina tiparului la Budapesta în anul 1908 a fost "*Familia Română*" , (fig.7) revistă săptămânală ilustrată sub conducerea editorului Lucian Bolcaș. Cele mai multe

Fig. 5

Fig. 6

FAMILIA ROMÂNĂ

Anul I. Epoca. 30 Aug. c. Nr. 29-30.

ABONAMENTUL

pentru România și Ungaria:

Pe un an . . . 10 lei.

Pe 1/2 an . . . 5 lei.

Pentru România:

Pe un an . . . 12 lei.

Redacția și Adminis.

București, 7, Nr. Galilei 23.

PROPRIETAR-EDITOR:

LUCIAN BOLCAS

SUMARUL:

Într-o grădina botanică (versuri de recital p. copii).

Sebastian Stănescu (versuri).

N. Stănescu (cine vremuri apăsătoare).

Acasă (versuri).

Alina (versuri).

Lucian Bolcas (cine vremuri apăsătoare).

Lucian Bolcas (cine vremuri apăsătoare).

Lucian Bolcas (cine vremuri apăsătoare).

Lucian Bolcas (cine vremuri apăsătoare).

Lucian Bolcas (cine vremuri apăsătoare).

Lucian Bolcas (cine vremuri apăsătoare).

Lucian Bolcas (cine vremuri apăsătoare).

Lucian Bolcas (cine vremuri apăsătoare).

Fig. 7

ilustrații sunt realizate de A.Duma care va semna în special frontispiciile din interiorul revistei. Autorul abordează un desen decorativ dar conturat, calitățile liniei sunt evidente, desenând cu exactitate valori spațiale fluide într-un limbaj grafic elegant din care nu lipsesc motivele ornamentale reprezentative noului stil: mugurul, lujerul, floarea (nufărul, margareta, crinul). În interiorul revistei sunt reproduse de asemenea caricaturi realizate de Iser și Caran D'Ache, care vin să definească și mai bine noua orientare a artei în acea perioadă. Din cuprinsul revistei nu lipsesc articole prezentând noile orientări ale modei însoțite de creații vestimentare reproduse monocrom.

Tot la Budapesta, în tipografia "Poporul Român" va fi editat în anul 1903 "*Calendarul Poporului Român*" (fig.8), care prin ilustrația aleasă și prin recuzita ornamentală folosită se integrează în canoanele noului stil. Coperta prezintă pe întreaga suprafață o compoziție conturată de un frumos chenar format dintr-o împletitură sinuoasă de vrejuri care formează simetric pe fiecare latură mănunchiuri florale (flori de mac). În partea de sus este scris titlul urmând a fi reprodusă imaginea unui răsărit de soare într-un peisaj rural. În prim-plan este redată figura unui țăran care, cu mâinile ridicate prezintă publicația "Poporul Român". Cromatica utilizată este roșu, negru și siena arsă. În interior fiecare capitol este marcat de un frontispiciu alcătuit fie din linii sinuoase, vrejuri vegetale, sau din forme geometrice, toate făcând parte din recuzita ornamentală a *Secession*-ului. Mici viniete fac delimitarea între capitole. Reclamele sunt încadrate de chenare sinuoase plasate pe ultimele file.

"*Calendarul Ligei Culturale pe anul 1920*" (fig.9) apărut la București la editura "Ligei culturale", comemorează în paginile sale Marea Unire. În primele pagini este reprodus portretul lui Mihai Viteazul și Anul 1920, încadrate fiecare într-un chenar compus din linii sinuoase specifice *noului stil*. În interior calendarul reproduce ilustrațiile realizate de domnișoara N.Bulughin. (Fig.10) Preferința autoarei pentru formele decorativiste, cu inflexiuni ale desenului, pentru linia sinuoasă uneori în volute, o anumită aplatizare a formelor o înscriu stilistic în noua orientare a *Artei 1900*. Imaginile sunt reproduse în nuanțe de siena arsă.

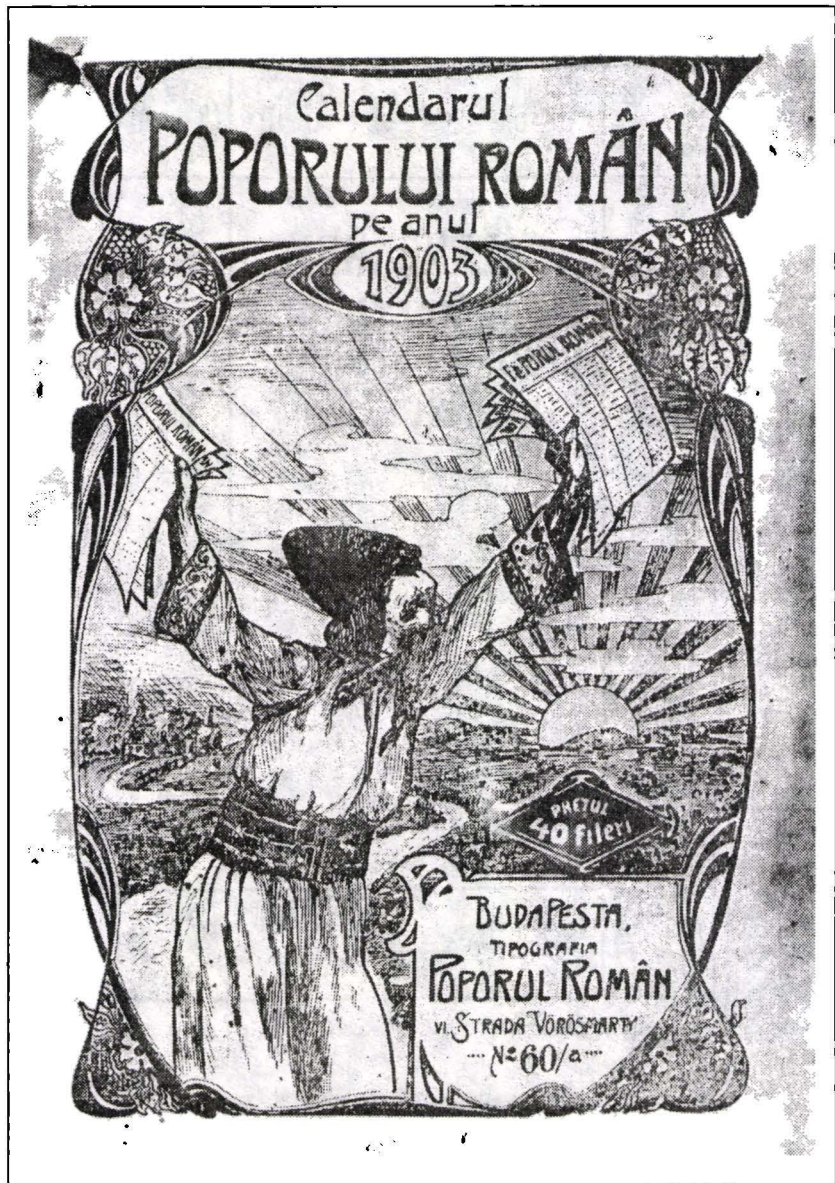

Fig. 8

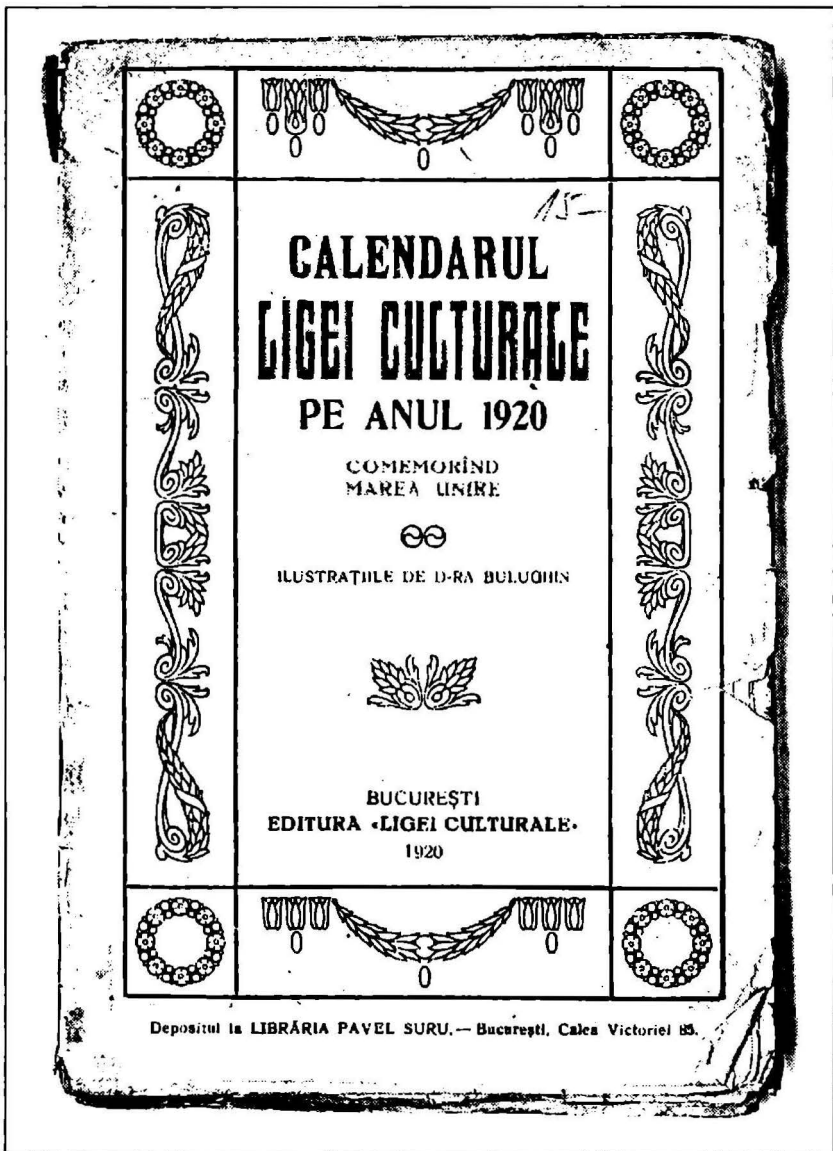

Fig. 9

Fig. 10

Prin cele câteva exemple de publicații a căror ilustrații au făcut subiectul comunicării noastre am prezentat preocuparea neobosită a unor vrednici și talentați creatori din domeniul tipografic într-un moment deschizător de noi drumuri în artă. În marea lor majoritate anonimi sau mai puțin cunoscuți, acești creatori au încercat cu mult interes și seriozitate să instaureze *noul stil* și în industria tipografică. Chiar dacă în demersul lor creator au întâmpinat adeseori greutăți, ei au avut o contribuție incontestabilă în evoluția graficii publicitare și a ilustrației de carte, în cultura artistică românească a secolului XX.

NOTE

1. Rodica Andruș, *Periodice hunedorene din colecțiile Muzeului Județean Deva*, (1876-1949) în *Sargetia*, XVIII-XIX, p.403.
2. Valentin Gabriel Orga, *Ioan Moța*, în *Sargetia*, XXV, p.691 .
3. Rodica Andruș, *Periodice hunedorene din colecțiile Muzeului Județean Deva* (1876-1949) în *Sargetia*, XVIII-XIX, p.405.
4. *Cosânzeana*, nr.1 din 6 ianuarie 1912, p.1.

BIBLIOGRAFIE

- Madsen Tschudi, *Art Nouveau*, Ed.Meridiane, București, 1977.
Paul Constantin, *Arta 1900 în România*, Ed. Meridiane, București, 1972.
Mario de Michelli, *Avangarda artistică a secolului XX*, Ed.Meridiane, București, 1968.